

№ 31 (852)
Жнівень 2021 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

Талака: родны край і землякі ў паэтычных радках –

стар. 4

Храм-помнік: плыве пад небам праз нягоды дзён –

стар. 5

Выданне: гісторыя ўнікальнага Рубля –

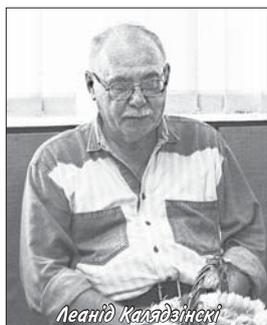
стар. 7

Пад час сустрэчы з Леанідам Калядзінскім у Карэліцкім раённым краязнаўчым музеі

«Навука, што дакранаецца да рэшткаў мінулага»

З нагоды Дня археалага, які адзначаецца спецыяльна 15 жніўня, у Карэліцкім раённым краязнаўчым музеі адбылася сустрэча з вядомым беларускім археалагам, кандыдатам гістарычных навук, дацэнтам Леанідам Калядзінскім. Удзельнікамі сустрэчы былі вучні сярэдніх школ № 1 і № 2 райцэнтра.

Леанід Калядзінскі

Што такое археалогія? Адказ на гэтае пытанне даў Леанід Уладзіміравіч: «Навука або мастацтва; яна ў роўнай ступені як тое, так і другое, таму што абедзве яны дакранаюцца да матэрыяльных рэшткаў мінулага чалавецтва». Вядомы археалаг раскажаў аб усім, да чаго дакрануліся яго сэрца і рукі. Гэтай справе прысвяціў усё свядомае жыццё: праводзіў раскопкі ў Віцебску, Слуцку і Капылі. Ім апублікавана не адна сотня навуковых і навукова-папулярных артыкулаў, падрыхтаваная да выдання навуковая мапаграфія, прысвечаная ар-

хеалогіі Верхняга замка Віцебска. Каб вучням было лягчэй усвядоміць пачутае, суразмоўца суправаджаў сваю лекцыю ілюстрацыямі.

Л. Калядзінскі адзначыў, што каб стаць археалагам, трэба спачатку атрымаць гістарычную адукацыю ў адным з ВНУ краіны, найлепш, вядома, у Беларускай дзяржаўным універсітэце, дзе ёсць спецыялізацыя па археалогіі. Затым прайсці падрыхтоўку ў магістратуры і аспірантуры ў Інстытуце гісторыі НАН Бе-

ларусі, паўдзельнічаць у раскопках, каб набрацца вопыту. І толькі пасля гэтага можна гаварыць, што чалавек атрымаў прафесійную падрыхтоўку па спецыяльнасці «археалогія». Дарэчы, сам Леанід Уладзіміравіч у свой час скончыў гістарычны факультэт БДУ, працаваў у Інстытуце гісторыі НАН Беларусі, выкладаў археалогію ў Беларускай дзяржаўным педагогічным універсітэце. Сённяшні дырэктар Карэліцкага краязнаўчага музея Дзмітрый Арцюх – яго колішні вучань. Цяпер Леанід Уладзіміравіч з'яўляецца дактарантам Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, займаецца вывучэннем матэрыяльнай культуры гарадоў і замкаў Беларусі X – XVIII стст.

Аб сваёй прафесіі Леанід Уладзіміравіч раскаваў слухачам з захапленнем. І яно зразумела, бо гэтай прафесіі ён прысвя-

ціў больш за паўсотню гадоў свайго жыцця. Але адзначыў, што прафесія археалага – гэта не проста рамантыка, не проста пошук цікавых знаходак. Гэта штодзённая цяжкая праца, якой могуць спадарожнічаць і неспрыяльнае надвор'е і не зусім камфортныя бытавыя ўмовы.

З 2013 г. Л. Калядзінскі разам з Наталляй Пачобут, кандыдатам гістарычных навук, дактарантам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, праводзіць археалагічныя раскопкі на паселішчы Беразавец, што непадалёк Карэлічаў. Аб гэтым сведчыла пад час сустрэчы са знакамітым археалагам і выстава ў музеі «Адкрываючы мінулае. Археалагічная экспедыцыя ў вёсцы Беразавец». У двары музея яго супрацоўнікі падрыхтавалі для вучняў квэст-гульнію «Археалагічная экспедыцыя». У пясочніцу былі закопаныя рэчы сучаснага паходжання: магнеты дробнага наміналу,

гузікі, аскепкі посуду і інш. Плошча пясочніцы была разбітая на сетку квадратаў памерамі 20 x 20 см, і вучні старанна раскопвалі гэтыя квадраты і фіксавалі выяўленыя імі знаходкі.

Напрыканцы сустрэчы Леанід Уладзіміравіч падарыў краязнаўчаму музею сваю кнігу «Уводзіны ў археалогію». У ёй распавядаецца пра віды археалагічных помнікаў, культурны пласт, метады даследавання помнікаў археалогіі, навуковую апрацоўку артэфактаў з раскопак і г.д. Магчыма, кагосьці ў будучым зацікавіць археалогія, у тым ліку і слухачоў гэтай сустрэчы, і яны вырашаць звязаць з гэтай навукай жыццё. У гэтай кнізе яны змогуць знайсці адказы на многія пытанні, звязаныя з археалогіяй.

Аўтар гэтага ўнікальнага выдання спадзяецца на плённае супрацоўніцтва з Карэліцкім краязнаўчым музеем і на далейшую дапамогу мясцовай улады, якая заўсёды спрыяла ў правядзенні археалагічных даследаванняў на Карэліччыне.

Таліна СМАЛЯНКА

Сябры! Да 25 жніўня можна падпісацца на «Краязнаўчую газету», каб атрымліваць яе ў верасні і наступных месяцах. Пашырайце краязнаўчую сябрыну!

Падпісныя індэксы: індывідуальны – 63320, ведамасны – 633202

Горад спартыўных традыцый

У гонар 520-годдзя Беразіно, 45-годдзя Бярэзінскай дзіцяча-юнацкай спартыўнай школы (ДЮСШ) і алімпійскіх гульняў у Токіа-2021 стартваў цыкл сустрэч-дыялогаў з мясцовымі спартсменамі, які ладзіць раённая бібліятэка. 9 жніўня выхаванцам ДЮСШ алімпійскага рэзерву прапанавалі першую сустрэчу цыкла з бегуном-марафонцам Генадзем Жаўронкам «Спорт увайшоў у мае жыццё назаўсёды». Цікавая і неардынарная асоба героя сустрэчы захапіла прысутных. Пасляховы натарыус – у дзясятцы мацнейшых марафонцаў свету ва ўзроставай групе 45-49 гадоў. Прызёр чэмпіянату Беларусі, першынства Еўропы і свету, міжнародных марафонаў і паўмарафонаў.

Упершыню жыхар Беразіно прыняў удзел у марафонскім забегу ў Турцыі ў 41-гадовым узросце. Геаграфія прабегаў: Італія, Францыя, Іспанія, Германія, Данія, Партугалія, Турцыя, Паўднёвая Карэя. Пад час сустрэчы з легендарным марафонцам падлеткаў уразілі яго шчырыя словы і прадстаўлення на ганаровым п'едэстале ўзнагароды. З 21-го прабегу ў Германіі ў зямляка 15 разоў – першае месца, 5 разоў – другое! Амаратар бегу падзяліўся самымі яркімі ўражаннямі аб удзеле у марафонах, раскрыв сакрэты свайго школьнага і студэнцкага захаплення гэтым відам спорту, распавёў пра шэракае кола інтэрнацыянальных сяброў, падарыў спартыўныя майкі, заплечнікі і памятныя сувеніры самым актыўным ўдзельнікам сустрэчы. Зямляку былі ўручаныя рэкламныя шаржы-эпіграмы і памятны сувенір. Заключ-

завы прызёр чэмпіянатаў Еўропы і свету сярод кадзетаў у весовай катэгорыі да 130 кг Арсэн Сьчыоў; майстар спорту Беларусі, член нацыянальнай зборнай Беларусі па футболе Ігар Бурко; васьміразовы чэмпіён вобласці, прызёр чэмпіянату Беларусі – валебольная каманда дзяўчатаў праслаўленага бярэзінскага трэнера Мікалая Міхалёва; майстар спорту міжнароднага класа па трох відах – дзюдо, самба, вольная барацьба, чэмпіён БССР па вольнай барацьбе ў цяжкай вазе Анатоль Клімашонак і інш.

Наступная сустрэча-дыялог цыкла «Спорт у маім жыцці» адбылася 14 жніўня з майстрам спорту па армрестлінгу Аляксеем Дубовікам.

Тамара КРУТАЛЕВІЧ, загадчык аддзела маркетынгу Бярэзінскай раённай бібліятэкі

Свята мёду

У нядзелю 15 жніўня да жыхароў і гасцей аграпрадка Раклевічы завіталі «працавітыя пчолкі»: артысты Дзятлаўшчыны, якія цудоўным летнім вечарам «прыляцелі» на раённае свята мёду з насычанай канцэртнай праграмай.

Для прысутных праспявалі песню «Маленькая краіна» юныя ўдзельніцы клубнага фарміравання Раклевіцкага дома культуры Дамініка Вайтушка і Вялета Юркевіч. Мядовы флэшмоў стаў прыемным «танцавальным» сюрпрызам і зарадзіў гасцей мерапрыемства «святочнай» энергіяй. Для самых маленькіх глядачоў была падрыхтаваная інтэрактыўная праграма з роставымі лялькамі «Прыгоды Каця Юлія». Таксама дзеці бавілі час на спецыяльнай арт-зоне: яны размалявалі плакат «Пчалінае каралеўства», стваралі аплікацыю «Мядовая паліанка» з клею і кардону. Падлеткі падзяліліся на дзве каманды і прынялі ўдзел

у займальным квэсце «У пошуках бочачкі мёду». Каб атрымаць запаветныя салодкі падарунак, ім трэба было перамагчы ў спартыўнай эстафеце і вызначыцца ведамі ў тэматычнай віктарыне.

Пад час свята не забыліся і на мясцовых старажылаў: Яўгенію Лайло і Зінаіду Юрчук. З музычным падарункам для жанчынаў выступіла Ганна Харлінская, са сцэны прагучалі і пёплыя словы падзякі, пажадання моцнага здароўя, добрага настрою, даўгаляцця і разумнення ад блізкіх людзей.

Далей канцэртную ініцыятыву падхапілі творчыя калектывы Дварацкага і Дзятлаўскага дамоў культуры – квартэт «Мечта» і ВІА «Горычье сердца», якія праспявалі папулярныя песні. Гледачы прыязна сустракалі і праводзілі артыстаў, падпявалі ім, падтрымлівалі музычны рытм дынамічнымі танцамі.

Марына ЛУКІЯНЦ, загадчык аддзела метадычнай работы Дзятлаўскага раённага цэнтра культуры і народнай творчасці

На тым тыдні...

Ратуюцца спадчынай

9 жніўня ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа адкрылася часова экспазіцыя твораў мастака Уладзіміра Сулкоўскага «**Мне сонцам свеціць Наднямонне...**». Мастак яшчэ са школьных гадоў захапляўся творчасцю Якуба Коласа. У 1986 годзе ён пачаў ствараць серыю карцінаў, прысвечаных родным мясцінам Песняра. За тры з паловага гады былі напісаныя 23 карціны. Сам мастак так узгадвае той час: «*Каб кожны дзень бачыць Нёман, Высокі Бераг, Бервянец нават з ваіна, я пераехаў на многія месцы жыць у Смольню. Кожны прыезд у гэтыя чароўныя мясціны – нібыта вяртанне да нечага роднага, добра знаёмага яшчэ з дзяцінства. Ходзіш наваколнымі сцяжынамі – і ў душы нарастае адчуванне: тут ходзіў сам пяснар, тут, на беразе Нёмана, нараджаліся неўміручыя радкі Коласавай паэзіі, тут марыў ён пра лепшую долю Бацькаўшчыны.*»

Разам з краявідамі на Коласавай радзіме мастак пісаў яшчэ і інтэр'еры, звязаныя з гісторыяй жыцця песняра.

На выставе прадстаўлены творы, якія мастак напісаў пад час свайго знаходжання на радзіме Якуба Коласа.

Выстава працуе да 28 жніўня.

У шматфункцыянальнай прасторы «АРТ ФАБРЫКА» 10 жніўня праправавала юбілейная выстава Зои Луцэвіч «**LA VIE COMME L'ART**» (Жыццё як мастацтва), дзе прадстаўленыя працы, створаныя мастачкай за 40 гадоў.

Выстава прысвечаная маці Зои – мастачцы Святлане Катковай, якой у сёлетнім жніўні споўнілася 80 гадоў. Менавіта дзякуючы маці Зоя ўжо ў юнацтве сфармавалася як мастачка з сваёй выяўленай індывідуальнасцю і «свайёй» тэмай. А тэмай у яе разнастайнай творчасці нямаюць яны адлюстраваныя не толькі ў жывапісе і графіцы, але і ў іншых відах мастацтва: светлавае інсталляцыя, пэчворк, аўтарскі тэкстыль, кераміка, фатаграфія, плакат, відэарт, малюнкi на аўташкляе, аэраграфія на аўтамабілях.

Экспазіцыя прадстаўляе таксама карціны Святланы Катковай «Зоя на кані» і Зои Літвінавай «Маці і дзіця».

У рамках выставачнага праекта плануецца аўтарскія экскурсіі, творчыя вечары і майстар-класы.

13 жніўня, у дзень памяці паэта, Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа запраціў на экспазіцыю «**Я часовыя вандрунік...**», дзякуючы якой можна

бліжэй пазнаёміцца з асобай Песняра праз яго нетрывіяльныя фотаздымкі і рэчы з асабістага гардзэра. У 13.20 (менавіта ў гэты час спынілася сэрца паэта) урачыстай хвілінай маўчання пачалася экскурсія ў апошні дзень паэта «**Спяшаецца сэрца адстакаць свай пай...**». А ў 14.00 адбыўся памянальны мітынг і ўскладанне кветак да магілы Якуба Коласа на Вайсковых могілках сталіцы.

13 жніўня ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» прайшоў майстар-клас пакістанскага мастака і майстра па роспісе фургонаў Мухамада Ікбала Хана. Мерапрыемства адбылося ў рамках міжнароднай выставы твораў мастацтва «Шлях Пакістана», прымеркаванай да Дня незалежнасці гэтай ісламскай рэспублікі. Тут можна было азнаёміцца з народнай традыцыяй афармлення і размаляўкі фургонаў, а таксама прыняць удзел у засваенні тонкасцяў, сакрэтаў, гісторыі і правілаў гэтага цікавага звычаю.

14 і 15 жніўня ў Нясвіжы адбыўся Фестываль гістарычнай рэканструкцыі, культуры і музыкі «**Нясвіжская Фартэцыя**», прысвечаны самым значным падзеям XVII – XVIII стагоддзяў.

У Англійскім парку нясвіжскага ансамбля прайшлі конны рыцарскі турнір, пешыя паядынкi, турнір лучнікаў, рэканструкцыя ваенных кампаніяў XIII – XVIII стагоддзяў, танцавальныя майстар-класы, выступленні беларускіх этна- і фолкгуртоў, вогненнае шоу.

Таксама працаваў кірмаш рамеснікаў, дзе можна было паспрабаваць свае сілы ў сыраварстве, вырабе хлеба, шкловыдзімальнай, кавальскай справе, ганчарстве, ткацтве, вышыўцы, саломалляцтве, разьбе па дрэве.

Асляпляльным акордам фестывалю стаў «Баль у Радзівілаў» у нясвіжскім замку пры ўдзеле гурта «Яварына», аркестра «Пастараль», капэлы «Санорус».

14 і 15 жніўня музей «Лошыцкая сядзіба», філія Музея гісторыі горада Мінска, запрашаю на вулічную выставу «**Аб Лошыцкім парку**» ў рамках пленэру «ART-сезоны ў Лошыцкім» пры падтрымцы Еўразійскай мастацкай садружнасці.

На выставе былі прадстаўленыя працы жывапісцаў Леаніда Гоманова, Юліі Нявейка, Віктара Данилава, Марыі Адамчанка, Дамітрыя Кузьміча, Алы Кушнер, Анастасіі Балыш, Ларысы Шахновіч і інш.

Скарыстаная інфармацыя Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа, культурнай прасторы «АРТ ФАБРЫКА», мастацкай галерэі «Універсітэт культуры», музея «Лошыцкая сядзіба», газеты «Нясвіжскія навіны»

Нашы віншаванні

Выканкам ГА «Беларускі фонд культуры» і рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» шчыра віншуюць даўняга сябра фонду, вучонага ў галіне бібліятэказнаўства, заслужанага дзеяча культуры Беларусі, выдатніка друку Беларусі, ганаровага архівіста Беларусі Рамана Сцяпанавіча МАТУЛЬСКАГА з 60-гадовым юбілеем. Жадаем моцнага здароўя, дабрабыту, здзяйснення задуманага і плёну ва ўсіх пачыненнях!

Выканкам ГА «Беларускі фонд культуры» і рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» сардэчна віншуюць сябра Рады фонду Алену Раманаўну ЛЯШКОВІЧ з 60-годдзем з дня нараджэння. Шчыра зычым слыннаму купалазнаўцу добрага здароўя, моцы духу, здзяйснення мараў і трывалай жыццёвай сцяжыны!

Жнівень даследчыцы Кабржыцкай

*Дух багацця, дабрабыту
верны векавому спрыту:
вынес юбілейны дар –
лету шчодрому малітву.*

Беларуская даследчыца, літаратуразнаўца Таццяна Кабржыцкая нарадзілася 15 жніўня 1941 года, дачка Вячаслава з 1946 года ўзбагачае Львоў. Там яна вучылася ва ўніверсітэце на філалагічным факультэце. У 1966 – 1967 гадах была рэдактарам універсітэцкага выдання...

А я ў 1964 – 1967 гадах быў курсантам факультэта журналістыкі Львоўскага вышэйшага ваенна-палітычнага вучылішча. За дапамогу ў творчым сталенні курсант і сёння ўдзячны львоўскім педагогам, літаратарам, вучоным. У верасні 1964 года я быў запрошаны ў Драгобыч на нараду маладых пісьменнікаў Львоўшчыны. А ў лістападзе 1966 года льявэяне адзначалі 75-гадовы юбілей Максіма Багдановіча. Мяне, паэта-пачаткоўца, папрасілі сказаць слова 26 студзеня 1967 года ў ДOME пісьменнікаў на вечарыне «Панарама беларускай паэзіі XX стагоддзя». А вясной 1967 года я быў удзельнікам семінара творчай моладзі ў тым жа Драгобычы.

Запомнілася такая падзея: ці не ў 1966 годзе рэдактарка львоўскага радыё папрасіла мяне, беларуса, прачытаць перад мікрафонам вершы мінскага паэта, аспіранта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта Вячаслава Рагойшы. Для мяне, вершаплёта, гэта было незвычайным адкрыццём. Аказваецца, ён быў каханкам Таццяны Кабржыцкай. Той эфір зрадніў мяне з незвычайным творчымі асобамі. І 13 лістапада 1967 года я быў у Ракаве пад Мінскам, дзе тры суткі праходзіла класічнае нацыянальнае вясельле. Да бацькоў нявесты і жаніха далучыліся Ніл Гілевіч, Фёдар Янкуўскі, Алес Лойка, Язеп Семяжон, Валянцін Рабкевіч, Генадзь Шупенька, Уладзімір Караткевіч са сваёй будучай нявестай Валянцінай. Рэй вялі Міхась Ларчанка і Васіль Налецкі. Я быў у ролі паджанітніка (шафера). Тую падзею паводле трапнага азначэння Уладзіміра Караткевіча і Адама Мальдзіса называлі «вясельле веку».

І прыгажуня «вясельля веку» ўзбагачала сваю творчую біяграфію. У 1967 – 1971 гадах яна аспірантка, у 1971 – 1980 гадах – навуковы супрацоўнік Інстытута педагогікі

Вячаслаў Рагойша, Таццяна Кабржыцкая, Дзьмітр Чэрэднычэнка

Міністэрства асветы БССР, з 1980 года – дацэнт БДУ, кандыдат філалагічных навук. Але і жыўчы ў Беларусі, Таццяна не забывалася на сваю альма-матэр. Памятаю, у сакавіку 1992 года Львоўскі ўніверсітэт праводзіў Дні Максіма Багдановіча. Разам з Уладзімірам Лучуком, Раманам Лубкіўскім (арганізатарам дзеяў у гонар Багдановіча) былі Таццяна Кабржыцкая, Вячаслаў Рагойша, а з імі два Сяргеі – Законнікаў і я.

Творчы набытак Таццяны Вячаславаўны немагчыма ўкласці хаця бу адзін магутны сноп. У 1976 годзе разам з В. Рагойшам была выдадзена кніга «Карані дружбы: беларуска-ўкраінскія літаратурныя ўзаемасувязі пач. XX ст.». Потым выходзілі навуковыя даследаванні пра Сяргея Палуяна (1891 – 1910). Цяпер трымаю ў руках выніковы том сумесных даследаванняў нашых сужэнцаў «След, вечна жывы» (Творы. Успаміны. Прывітанні. Даследаванні), што ў 2018 годзе выдаў «Кнігазбор». Чытаю: «Укладанне, падрыхтоўка тэксту, аглядныя аналітычныя артыкулы, каментар Таццяны Кабржыцкай і Вячаслава Рагойшы».

У грэчаскай мове слова «Таццяна» – «заснавальніца». «Таццянін дзень» прадаўжаем у «Таццянін год», да канца года з Вячаславаўнай і Пятровічам паспеем адзначыць і «вясельле веку». У 1967 годзе старажытны Менск згадваецца ў летапісе. Так што ёсць магчымасць адзначыць яго 955-годдзе. Надзей-

на пазначаная дата заснавання Львова: 1256 год. Можна ўскрыліць яго 765-годдзе. Між названымі гарадамі праглядае Ракаў з такой зафіксаванай датай нараджэння: 1465. Можна, значыць, 555 гадоў юбілей, спяваць і танцаваць, Дом творчасці «Іслач» прыпамінаць (што непадалёк мястэчка, ён некалі збіраў пісьменнікаў беларускіх і замежных).

*Будзень з вечарам самкнецца –
раніца наперадзе!
Сноп жыцця – устрапанецца
ў пераможным верадзе.*

**Сяргей ПАНІЗЬНІК,
кавалер Ордэна Трoх Зорак
Латвійскай Рэспублікі**

Таццяна Кабржыцкая з пісьменнікамі розных краін у ДOME творчасці «Іслач»

Сяргей ПАНІЗЬНІК

**Ва ўхваленне лэдзі
ў юбілейнай карэце**

(Фрагменты верша)

*Для Кабржыцкае Таццяны
Жнівень абабег паляны.
Стог знайшоў, звіў сноп
духмяны,*

*палымяны і крамяны...
– Гэта, – вызнай Галілей, –
апавіты ў запаветы
Львоўска-Менскі юбілей!
Ён Мянеску даў заданне:
– Ад усіх ускрылкаў з Таняй
іскры зберажы спатканняў:
з Багдановіча «Вянком»,
з Палуянавым радком
і з Шаўчэнкам-хадаком...
А Пятрэнка, з ім Ільніцкі,
Крыпякевіч і Свяціцкі
пчолак гналі плечуком:
неслі Тані мёду ком.
І нектарная шчака
чаравала Лучука.
Ёй Лубкіўскі – той, Раман,
не схаваўшы свой раман,
прэмію Франка злагодзіў, –
каб кудзеліла ў прыгодзе
шлюб свой з вучаным Рагойшам.
Мінск за Львоў не стаў ёй горшым:
талерам звінці, не грошам.*

*Мне ў паклоне – біць ілбом:
– Жыць сужэнцам з дзецьмі –
жвава:
львоўска-мінскае ў іх права!
З выдавецкаю навалай
Будучыня – злева, справа:
след жывы – на касмадром!*

ГА «Беларускі фонд культуры», рэдакцыя, рэдкалегія «Краязнаўчай газеты» віншуюць Таццяну КАБРЖЫЦКУЮ з юбілеем. Шчыра зычым Таццяне Вячаславаўне моцы і здароўя, плёну ў даследаваннях і новых кропак яднання Львова і Мінска, Украіны і Беларусі.

Фота Сяргея ПАНІЗЬНІКА

Фота Сяргея ПАНІЗЬНІКА

Талака за гістарычнае і культурнае адзінства

Край у творах землякоў

10 жніўня з удзельнікамі аматарскага аб'яднання «Праменьчык», што працуе пры аддзеле абслугоўвання і інфармацыі Дзятлаўскай раённай бібліятэкі для людзей з абмежаванымі фізічнымі магчымасцямі, ладзілася літаратурная замалёўка «Мой край родной в стихах и прозе». Мерапрыемства ў рамках Года народнага адзінства было прысвечанае самаму галоўнаму – любові да сваёй зямлі. Пад час яго ішла размова аб прыгажосці роднага, адлюстраванай у творах мясцовых празаікаў і паэтаў. Увазе наведнікаў былі прапанаваныя відэа аб самых цікавых і прыгожых месцах краю «#Мы – Беларусь. Дзятлаўскі раён» і прэзентацыя «Літаратурная Дзятлаўшчына».

Сучасныя паэты нашай малой Радзімы жывуць сярод нас. Здавалася б, звычайныя людзі, але ў мітусні паўсядзённых клопатаў яны не перастаюць здзіўляцца прыгажосці роднай зямлі, бачыць тое, што для многіх з нас стала звычайным і незаўважным, вучаць ганарыцца сваім краем. І даводзяць думку пра тое, што таленты нараджаюцца, жывуць і ствараюць цудоўныя творы не толькі ў сталіцы, але і ў самых аддаленых кутках Беларусі.

Пад час мерапрыемства гучалі вершы нашых мясцовых паэтаў Алены Малько, Алены Абрамчык, Яўге-

на Мацвеева, Віктара Шымука, Веры Хрышчановіч, Леанарды Юргілевіч, асноўная тэма якіх – разважанні пра людзей і іх узаемныя, дабро і зло, каханне, гісторыя роднага краю. Напрыканцы ўсе ахвотныя змаглі прачытаць вершы са зборнікаў мясцовых паэтаў, а таксама звярнуцца да творчасці пісьменнікаў-землякоў на прадстаўленай кніжнай выставе «Літаратурная Дзятлаўшчына».

*Алена ЯКАЎЧЫК,
загадчык аддзела
абслугоўвання і інфармацыі
Дзятлаўскай раённай
бібліятэкі*

Конкурс паэтычна-патрыятычных радкоў

Літаратурныя конкурсы адыграваюць важную ролю ў патрыятычным выхаванні моладзі, садзейнічаюць раскрыццю іх паэтычных талентаў. Гэта пацвердзілі ўдзельнікі адкрытага раённага літаратурнага конкурсу «Беларусь – мая ясная зорка», шчыра і вобразна азначыўшы сваю грамадзянскую пазіцыю паэтычнымі радкамі.

Конкурс, які арганізавалі Полацкі раённы Цэнтр рамёстваў і нацыянальны культурна-літаратурнае аб'яднанне «Надзвінне» пры падтрымцы аддзела культуры Полацкага раённага райвыканкама, Полацкай раённай арганізацыі БРСМ, газеты «Полацкі веснік», праводзіўся для моладзі раёна, гарадоў Полацка і Наваполацка і быў прысвечаны Году народнага адзінства, 80-годдзю з пачатку Вялікай Айчыннай вайны.

Мэтай конкурсу было: папулярызацыя культурных, гістарычных і духоўных каштоўнасцяў Полацкага краю, стварэнне і папулярызацыя таленавітых твораў пра родную зямлю, падзеі Вялікай Айчыннай вайны на Полаччыне, гістарычную хроніку нашага краю, адзінства народа, выяўленне літаратурных талентаў маладога пакалення.

У конкурсе прынялі ўдзел 56 аўтараў: школьнікі, навучэнцы ўстановаў прафесійна-тэхнічнай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі, студэнты вышэйшых навучальных устаноў, працоўная моладзь гарадоў Полацка, Наваполацка і раёна.

Самыя актуальныя тэмы асвятлілі канкурсанты ў сваіх творах, прысвечаных Радзіме. Пра некаторыя з іх і хочацца распавесці.

Назву конкурсу даў радок з верша паэта-надзвінца Віталія Шалаева «Родны край». Яго верш так захапіў Дар'ю Прохараву, што яна (з дазволу аўтара, вядома) пачала з гэтага радка свой верш «Беларусь мая...»:

*«Беларусь мая, ясная зорка»,
Прыгажосцю расквечаны край,
І дзе з ночы да яркага золку,
Птушкі песняць, спяваючы, гай!*

Яна, дарэчы, удзельнічала ў дзвюх намінацыях конкурсу (беларуская і руская мова) і заняла ў сваёй узроставай катэгорыі (звыш 17-і гадоў) – 1-е і 2-е месцы адпаведна.

Роднаму краю, любай Беларусі ўсхваляваным сэрцам, няхай сабе крыху наіўна, напісаныя радкі

*Соф'і Літвін з полацкай СШ № 2:
Хачу я жыць для Беларусі,
Не ведаць смутку і гарот,
Бо гэтым краем ганаруся,
Шаную шчыры свой народ.*

Паліны Сачковай з полацкай гімназіі № 2:

*Водар соснаў і бяроз
І чаромхі белай гронка...
Беларусь – мой дзіўны лёс!
Любая мая старонка.*

Анастасіі Гвозд з наваполацкай БШ № 10:

*І я б хацела у любові
Прызнацца роднай Беларусі.
Я да апошняй кроплі крыві
Тваёю буду, я клянуся!
Клянуся: не прадам, не кіну,
Не здраджу, не дазволю кніць!
Пакуль ты жыва – я не згіну,
Пакуль ты жыва – буду жыць!*

Мацвей Папоў, з наваполацкай СШ № 7 у вершы «Я веру» выказвае ўпэўненасць у цвёрдай маральнай пазіцыі беларусаў:

*Я веру ў сілу, ў моцны дух
Усіх тваіх сыноў,
Якія з гонарам няруць
Табе сваю любоў!*

Юныя таленты не абышлі ўвагай тэму роднага Полацка. Сапраўды, наш старажытны і адначасова малады горад нельга не любіць. Надзея Катляр з Гаранскага дзіцячага сада – сярэдняй школы Полацкага раёна за верш «Мой Полацк дарагі!» атрымала спецыяльны прыз ад рэдакцыі газеты «Полацкі веснік».

Для Яны Гільмулінай родны Полацк – горад, у якім яна прыйшла да веры:

*Дзе дзверы веры адчыніў
Пад афорам Найсвяцейшай,
Яе заступніцтву няруць
Ва ўсім жыцці маім далейшым.*

Цудоўны верш «Любимый дом» атрымаўся ў Віталія Хадунова, бездакорны з пункту погляду асноваў вершаскладання, дзе ён піша, што нельга забываць бацькоўскія прысады.

Пра тое, як «Звалілася бяда на ўсю краіну, / Каранавірус знекуль прыляцеў» і што трэба рабіць, напісала Серафіма Калухіна з полацкай СШ № 8.

Конкурс праводзіўся ў год, калі адзначалася жалобная дата – 80 гадоў з пачатку Вялікай Айчыннай вайны. Не засталіся юныя аўтары абыякавымі і да гэтай тэмы. Прачула, з веданнем канкрэтыкі, былі створаныя вершы, напрыклад, Максіма Кухлеўскім, навучэнцам Полацкага педагогічнага каледжа ВДУ імя П.М. Машэрава (верш «Я помню...» напісаны па расказах дзёда). А верш «Расправа» Вікторыі Цярэшка, школьніцы з Ветрынскай СШ імя Д.В. Цябута Полацкага раёна, прысвечаны памяці яўрэяў, расстрэляных у Ветрыне ў 1943 годзе. Уражвае верш Дар'і Піскуновой «Полкан» пра падстрэленага сабаку, які выцягнуў параненага байца з поля бою, а сам сцёк крывёю. І з вершам «Каждый третий» пераможцам стаў Ігар Пятровіч, палачанін, аспірант МДУ імя М.В. Ламаносава.

Не ўсе трапілі ў лік пераможцаў, некаторым не хапіла 1-2 балаў, а іх вершы таксама былі дастойныя. Таму на ўрачыстым падвядзенні вынікаў конкурсу «Беларусь – мая ясная зорка» яны былі ўзнагароджаныя спецыяльнымі дыпломамі народнага літаратурнага аб'яднання «Надзвінне» – «За яркае раскрыццё тэмы конкурсу».

*Валяціна СОПКАВА,
краўнік народнага літаратурнага
аб'яднання «Надзвінне»*

Наша гісторыя:

ідэі, падзеі, асобы

Гонар і слава

Да 375-годдзя касцёла Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі

Дзятлаўскі касцёл размешчаны ў самым цэнтры нашага горада, на плошчы. Ён не проста стаіць – узвышаецца, грацыёзна і велічна. Гэта самы стары будынак горада, гонар нашай архітэктуры. Колькі цікавых старонак дзятлаўскай гісторыі прайшло паўз яго, колькі бачылі гэтыя моцныя сцены і радасці, і гора людскога. І не дзіва: сёлета спаўняецца 375 гадоў з часу пабудовы велічнага гмаху, са званіцаў якога відаць не толькі горад, але і усё маляўнічае наваколле. Цэлы год храм будзе юбілярам, ушанаваным часам, людзьмі і гісторыяй. І гэта таксама сімвалічна.

Некалькі фактаў з гісторыі будынка

Касцёл Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі ўключаны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь. Як сведчаць гістарычныя крыніцы, касцёл пабудаваны ў 1624–1646 гг. на рынкавай плошчы на месцы драўлянага. Хто будаваў драўляны і як ён выглядаў, пакуль невядома. Магчыма, з цягам часу знойдуцца нейкія сведчанні тых далёкіх часоў. Ініцыятарам сённяшняй пабудовы стаў уладальнік горада – вялікі гетман літоўскі Леў Сапега. У 1743 г. касцёл гарэў, быў страчаны амаль увесь інтэр'ер, уключна з галоўным алтаром. У 1751 г. касцёл быў рэканструяваны архітэктарам А. Асікевічам на сродкі князя Мікалая Фаўстына Радзівіла, вядомага тым, што ён нарадзіўся і ўсё жыццё пражыў у мястэчку. У гады яго ўладання быў пабудаваны новы галоўны фасад касцёла і адноўлены інтэр'ер.

У 1822 г. у касцёле адбыўся яшчэ адзін пажар, пасля якога быў заменены дах будынка. У 1900 г. храм быў абнесены высокай каменнай агароджай з брамамі і вуглавымі чатырохграннымі вежамі. Уздоўж правай сцяны агароджы цягнуліся гандлёвыя рады.

Асаблівасці архітэктуры касцёла

Касцёл належыць да самабытных помнікаў архітэктуры 1-й паловы XVII ст., у якіх спалучаюцца рысы рэнесансу, ранняга барока і готыкі. Храм аднапавярховы – з паўцыркулярнай апсідай, бакавыя сцены рытмічна падзеленыя высокімі прамымі контрфорсамі, паміж якімі прарэзаныя вялікія аконныя праёмы з паўцыркулярнымі завяршэннямі. Неф перакрыты цыліндрычным скляпеннем з распалубкамі, што абапёрта на масіўныя лапаткі. Фасад храма ў 1751 г. пасля пажару перабудаваны ў стылі віленскага барока: надбудаваныя высокія ажурныя трох'ярусныя вежы, завершаныя маленькімі купаламі з каванымі крыжамі, паміж вежамі стромкія фігурныя франтон (калісцы ў ім змяшчаўся гадзіннік). Захаваўся першапачатковы каменны партал з алебастравай ляпнінай у стылі ранняга барока. Карніз увенчаны кампазіцыяй з картуша і дзвюх вазаў

па баках. Картуш мае форму глыбокай рамы з паўцыркулярным верхам, у якой знаходзіцца гарэльеф «Маці Божая з Дзіцём Ісусам» – рэдкі ўзор каменнай пластыкі ранняга барока ў Беларусі. У 1751 г. былі выкананы сем алтароў са штучнага мармуру і дэкаратыўнае аздабленне інтэр'еру ў стылі ракако. У прэсвітэрыі знаходзіцца ансамбль з трох алтароў, злучаных аркамі. Галоўны алтар двух'ярусны. У ніжнім ярусе чатыры калоны, паміж якімі стаяць скульптуры Св. Адальберта і Св. Станіслава. Разьбяны гарэльеф у цэнтры прадстаўляе на фоне аблюкаў Бога-Айца ў палскай тыры, які трымае перад сабою крыж з распятым Ісусам.

У другім ярусе, дэкараваным пілястрамі, карнізамі, кансолямі і вазамі, на воблаку паказаная Маці Божая ў кароне. Алтарная кампазіцыя мае працяг на скляпенні ў выглядзе картуша з херувімамі і ўсёвідшчым вокам. Спалучаныя з галоўным алтаром двух'ярусныя алтары Св. Марыі Магдалены і Св. Барбары маюць па дзве калоны. Лёвы алтар змяшчае карціны «Святая Магдалена» і «Узнясенне», скульптуры Святога Мікалая і Святога Георгія. Правы – карціны «Святая Барбара», «Святое Сямейства» і скульптуры Св. Удальчыка і Св. Фаўстына.

Рысы ракако маюць алтары ў нефе касцёла: Маці Божай Вастрабрамскай, Ісуса, Георгія, Яна Непамука, а таксама амбон і картушы са скульптурнай групай «Вадохрышча» і эпітафіяй М.Ф. Радзівіла з яго партрэтам.

Легенды касцёла

А можа, і не легенды. Ва ўсякім разе, некаторыя з іх пацвярджаюцца гісторыкамі.

Самай загадкавай, напэўна, можна лічыць легенду пра падземны ход. Паводле словаў Валерыя Петрыкевіча, вядомага ўсім дзятлаўчанам краянаўца, які абпіраецца на расказы свайго бацькі і іншых старажылаў горада,

вынікае: падземны ход вёў ад касцёла да капліцы, што на дзятлаўскіх могілках. Праходзіў ход паўз сучасную царкву, якраз побач з падмуркам. Калі залівалі той падмурак яшчэ пры польскай уладзе, рабочыя знайшлі ход і казалі пра яго інжынеру, які ўзначальваў працы. З кім раўня інжынер, невядома, але даў каманду заліць ход растворам. Асноўныя працы былі прыпыненыя, шмат дзён рабочыя мяшалі раствор і закладлі ход. Вядома, закладзены ён не ўвесь, толькі ўваход і выхад, але назаўсёды страчаны такія цікавыя гістарычныя маршруты, можна сказаць, сімвал сярэднявечча, былых войнаў і небяспек, калі акружаныя ворагам гараджане маглі выбрацца на волю толькі праз такія вострыя падземныя ходы.

Яшчэ адна легенда расказвае пра сэрца Радзівіла. Цяпер ужо можна казаць, што гэта таксама не легенда, а пацверджаны факт. Сэрца аднаго з уладальнікаў Дзятлава – Мікалая Фаўстына Радзівіла – сапраўды захоўваецца ў нашым касцёле. Князь нарадзіўся 21 мая 1688 г. у Дзятлаве. Ён дзяржаўны дзеяч Вялікага Княства Літоўскага, мечнік вялікі літоўскі, пазней – ваявода наваградскі (1729–1746), генерал-лейтэнант (1725).

Быў чалавекам адукаваным і начытаным. Аўтар некалькіх працаў па гісторыі свету і народаў Еўропы, публіцыстычных твораў. Радзівіл памёр у Дзятлаве 2 лютага 1746 г. і быў урачыста пахаваны ў радавой пахавальні ў Нясвіжы, а яго сэрца – у Дзятлаўскім касцёле Унебаўзяцця Найсвяцейшай Панны Марыі. Згодна з інфармацыяй, прадстаўленай Нясвіжскім музеем-запаведнікам, згадка пра тое, што сэрца М.Ф. Радзівіла знаходзіцца ў дзятлаўскім касцёле, знойдзена ў «Польскім слоўніку біяграфічным» Эвы Шклярскай, а таксама ў кнізе А. Федарука «Старадаўнія сядзібы Гродзеншчыны» (Мінск, 2014), дзе гаворыцца, што сэрца М.Ф. Радзівіла, а таксама яго сына Ежы, было змешчана ў адмысловыя шклянны посуді знаходзілася ў нішы касцёла, дзе меўся надпіс і партрэт М.Ф. Радзівіла.

Займіцца ў наш касцёл, зрабіць крокаў 10–15 па дарожцы між лавак і павярніце галаву направа. Вы ўбачыце калону, а на ёй – прыгожую вываў сэрца. Гэта якраз тое месца, дзе і знайшоў вечны спачын сэрца М.Ф. Радзівіла.

А вось арган – гэта ўжо сапраўды рэальнасць. Калі беларускае тэлебачанне здымала чарговую праграму «Я хачу гэта ўбачыць», ксёндз Здзіслаў Пікула дазволіў групе, у складзе якой была і ваша пакарная служба, залезці на хоры і аглядзець арган. Кіраўнік праекта Уладзімір Богдан расказаў проста адтуль, з вышыні, пра арган і яго гісторыю. Між іншым, арган стаў героем мастацкага фільма «Паланэз Агінскага», знятага ў 1971 г. Цяпер дзятлаўскімі вернікамі-католікамі

запушчаны праект па рэстаўрацыі аргана. Адкрыты рахунак у банку, і кожны можа пералічыць грошы на яго аднаўленне. Уявіце сабе такое: заходзіш у касцёл, а там іграе арган. Мілата. Сапраўдная сустрэча з небам!

І апошняя загадка – усёвідшчае вока. Размешчана яно над уваходам у касцёл. З'яўляецца масонскім знакам, які сімвалізуе Вялікага Архітэктара Сусвету, які назірае за працай вольных каменшчыкаў. Гэта выява вока, упісанага ў трохкутнік. Чаму гэты знак з'явіўся на касцёле, хто з уладароў мястэчка загадаў зрабіць яго выяву, пакуль што невядома. Але на гэтае вока абавязкова звяртаюць увагу замежныя госці, калі прыязджаюць у Дзятлава. Магчыма, вока назірае за ўсімі намі і не дае рабіць дрэнных учынкаў? А можа, гэта напамін пра тое, што Бог бачыць нас і не пакіне ў цяжкую хвіліну. Мясоцвы святар З. Пікула сцвярджае, што знак гэты з'явіўся напачатку як сімвал трыадзінства – Бога Айца, Сына і Духа Святога – і быў хрысціянскім, а масоны зрабілі яго сваім сімвалам значна пазней. Шмат на свеце неразгаданага. І касцёл наш – таксама загадка, якой сёлета спаўняецца 375 гадоў. Плыве ён над горадам, нібы вольны птах, і няхай плыве яшчэ тысячы гадоў, пакуль жыве нашая зямля і наш народ.

Алена АБРАМЧЫК,
старшы навуковы супрацоўнік
Дзятлаўскага гісторыка-краязнаўчага музея

Касцёл Успення Прасвятой Марыі
Плыве пад небам праз нягоды дзён.
Пабудаваны некалі Сапегам,
Ён сімвал дзятлаўскай зямлі здавён.

Перацярпеў і войны, і пажары,
Збярогся, калі гінула ўсё:
Архіў царкоўны, і алтар, і крыпта –
Жыве ў стагоддзях і нясе жыццё.

Плыве лябёдкай белай у прасторах,
Агорнуты вясновым светлым сном.
Непадуладны ні гадам, ні бурам,
Чаруе прыгажосцю, хараством.

Калісьці шчыраваў тут Асікевіч,
Фасад пасля пажару аднаўляў.
А Мікалай жа з роду Радзівілаў
На будаўніцтва сродкі фундаваў.

У стылі найславагата барока
Ён сцены таго гмаху аздабіў.
Апосталаў святых, Пятра і Паўла,
Ушырокіх светлых нішах размясціў.

А знакіты кракаўскі Кастэла
Ісуса і Марыю выразаў,
Ляцелі святых сонечныя лікі,
Малітвы край радзімы бласлаўляў.

Пра гэты храм народ складаў легенды
І праз віры стагоддзяў захаваў,
Прыгожыя і дзіўныя, як казкі,
Іх кожны дзед унуку перадаў.

Пра сэрца Мікалая Фаўстына,
Які так шчыра Здзецела любіў,
Што й пасля смерці родных мясціны
Душою несмяротнай бараніў.

Пра сілу чудатворную іконаў
І ход падземны каля сцен святых,
Што быў калісь для здзецельцаў
Заслонай ад войнаў і ад ворагаў ліхіх.

Тут музыка арганная гучала,
Здымаўся ўсім вядомы «Паланэз...»,
Ляцелі гукі радасна над светам,
Будзілі вёскі, поле, цёмны лес.

Наш гонар, наша памяць і надзея,
Ён шчасця знак унукаў і дзяцей.
Няхай чароўнай музыкі акорды
Нясуцца сёння над зямлёй маёй.

Алена АБРАМЧЫК

Кропелькі гісторыі сям'і

Свята ў вясковым ДOME культуры, 1989 г.

На фатаграфіі – свята ў ДOME культуры вёскі Вострава Шчучынскага раёна. 7 лістапада ў Савецкім Саюзе лічыўся «чырвоным днём календара», быў выхадны, па ўсёй краіне зранку праходзілі масавыя дэманстрацыі з лозунгамі і плакатамі, а ў другой палове дня або ўвечары ладзілі святочныя канцэрты ў дамах культуры, нават сельскіх. Мы бачым на фотаздымку мерапрыемства, арганізаванае ў фармаце «Блакітнага агенчыка» – вельмі папулярнай у той час тэлеперадачы, калі госці сядзелі за столікамі, размаўлялі, а ў перапынках выконвалі песенныя нумары.

У левым верхнім куце фатаграфіі Дошка гонару – абавязковы аtryбуT Дома культуры. На ёй змяшчаліся фота перадавак вытворчасці. Група з 10-і чалавек сядзіць вакол пісьмовага стала, які ператвораны ў абедзены. Відаць, што удзельнікі не надта турбаваліся аб яго сервіроўцы і ўпрыгожанні, усё проста і сціпла: няма абруса, пачастунак складаецца з некалькіх страваў у простых эмаляваных місках. Хлеб ляжыць на сталe. Перад удзельнікамі стаяць двухсотграмовыя шклянкі (іх кожны удзельнік прыносіў сам, ёсць гранёныя шклянкі, а ёсць і крышталёныя, з разьбой). На сталe таксама вялікая колькасць шклянчых бутэлек, падобна, што гэта бутэлькі ліманаду, бо ў іх металічныя коркі. А пад сталом стаяць тры бутэлькі. Адна з іх таксама ад ліманаду, відавочна, пустая, дзве іншыя закаркаваныя – хутчэй за ўсё, з віном. Падобна, удзельнікі не афішуюць, што ў іх ёсць спіртное, бо прыхавалі яго пад сталом, не ведаючы, што гэтыя бутэлькі патрапяць у кадр. 1989 г. – гэта ўжо практычна закончанае перыяду «сухога закона», таму за яго выкананнем сачылі дошыцы фармальна. Пад сталом знаходзяцца і жаночыя сумачкі, якія, відавочна, жанчыны імкнуліся трымаць бліжэй.

За сталом даволі мала месца для такой вялікай кампаніі, але людзі ссунуліся ўбок, каб сфатаграфаваліся. Злева музыкант з баянам. Відаць, што гэта вясёлы мужчына, душа кампаніі, ён усміхаецца. Сярод прысутных за сталом чацвёртая справа – Леаніда Станіславаўна Руштэйка, мая прабабуля. Ёй тут 65 гадоў. Нягледзячы на ўзрост, яна адметная сваёй знешнасцю: у яе падфарбаваныя вусны вельмі моднай і дэфіцытнай тады перламутравай памадай з бліскаўкамі, валасы прыгожа ўкладзеныя. Яна апранутая ў элегантны касцюм у класічным стылі і какетліваю прарэстую блузку. Даўжыня спадніцы ніжэй калена, на нагах ажурныя

калготы – вельмі дарагая і дэфіцытная ў той час рэч. Мая прабабуля выглядае яркай, элегантнай, стыльнай, прыгожай, яна заўсёды глядзела сябе, была моднай. Яна спявала не толькі ў самадзейнасці дома культуры, але і ў касцёле.

Прастата абстаноўкі, сціпласць стала не ўплываюць на настрой людзей. У той час усе жылі небагата. На тварах удзельнікаў мерапрыемства бачны радасць, добрае стаўленне адно да аднаго. Людзі радыя таму, што сабраліся разам, што ў іх ёсць магчымасць адпачыць.

Гаспадыні на вяселлі, 1985 г.

Чатыры жанчыны стаяць побач, другая справа – мая бабуля Марыя Браніславаўна Руштэйка. На здымку ёй 26 гадоў. Жанчыны стаяць на фоне вайсковага намёта. Але ж здымак звязаны з вяселлем, што адбылося ў вёсцы Скрагі Шчучынскага раёна ў 1985 г. Вясельныя ўрачыстасці ў той час былі вельмі значнымі ў гісторыі сям'і, таму запрашалі ўсіх сваякоў, нават самых далёкіх. Калі хтосьці не быў запрошаны, гэта магло прывесці да крыўды на ўсё жыццё. Вяселле праводзілася «на два бакі»: спачатку ў нявесты, потым у жаніха. У пятніцу збіраліся госці ў доме нявесты, потым прыязджаў жаніх, яму даводзілася «гандлявацца» з сяброўкамі нявесты (іх называлі «шаферкамі» або «дружкамі») і са сваяцямі,

а затым «выкупляць» сваю каханую. Калі ў жаніха не хапала грошай, цукерак, шампанскага і інш., то дапамагалі сябры («шаферы», «дружбанты»), якія ўносілі сваю долю ў выкуп нявесты. Затым маладыя ехалі распысвацца ў загс, потым госці садзіліся за стол. У суботу з раніцы баяванне працягвалася, праходзіла «дарэнне» сваякамі з боку нявесты. А па абедзе маладыя, шаферы і шаферкі, сваты і самыя блізкія сваякі ехалі да жаніха. І там вяселле працягвалася ў суботу і нядзелю.

Паколькі запрашалася вялікая колькасць гасцей, у доме зазвычай іх не маглі размясціць, а ў кафэ або рэстаране праводзіць такую ўрачыстасць для сельскіх жыхароў было дорога. Таму калі надвор'е дазваляла (прыкладна з красавіка па верасень) вяселлі праводзілі ў вялікіх салдацкіх намётах, якія бралі ў арэнду альбо ў вайсковых касцяцях, альбо ў прадрымальных людзей, якія набывалі такія палаткі як спісаную маёмасць, а потым пусканы іх у абарот.

Намёт мог змясціць 100 – 150 чалавек, у ім ставілі драўляныя сталы і лаўкі, пазбаваныя з дошак. Часта іх можна было ўзяць у камплекце з намётам, часам гаспадары майстравалі іх самі. Паколькі дошкі былі неапрацаваныя, іх засцілалі.

Шторы на вокнах паднятыя, каб усярэдзіне было светла, а ўвечары ўключалі спецыяльна праведзенае святло – драты з лямпачкамі.

Мы бачым на вокнах кавалкі белай марлі: паколькі вяселле было ў сельскай мясцовасці і ва ўсіх дварах была свойская жывёла, то марля абараняла намёт ад мух. А яшчэ бачым зялёныя галінкі, якімі ўпрыгожвалі намёт.

Перад намётам стаяць «гаспадыні». Так называлі спецыяльна запрошаных жанчынаў, якія рыхтавалі пачастункі для шматлікіх гасцей. Часта ў такой якасці запрашалі сваячак, тады ім не трэба было плаціць. Але блізкіх сваячак на такую ролю запрашаць было нельга, бо для іх было ганаровае месца за сталом. Таму запрашалі і старонніх жанчынаў, якія добра гатавалі. Часта ў вёсцы былі такія «гаспадыні», якія славіліся сваім майстэрствам і паваротлівацю – іх запрашалі на многія вяселлі. За працу атрымлівалі ад 15-і да 25-і рублёў – даволі вялікая па тых часах сума. Пад час застолля іх запрашалі выйсці да гасцей і дарылі падарункі: адрэзы тканіны або пасцельную бялізну.

Мы бачым, што самая старэйшая ў фартуху (так чым вяселля былі ўсе «гаспадыні»). Тры іншыя, хутчэй за ўсё, знялі фартухі для фатаграфавання. Жанчыны апранутыя ў квяцістыя сукенкі – па модзе таго часу. Прычоска толькі ў маёй бабулі, у яе на руцэ прыгожы гадзіннік – паказчык, што яна досыць забяспечаная. У першай справа жанчыны ўпрыгожаныя пацеркі. Больш упрыгожана ў жанчынаў няма. І не толькі таму, што будучы працаваць на кухні, у той час сельскія жанчыны не насілі ўпрыгожанняў, а на выхад мелі адзін ці два ўборы.

Вяселле было такой важнай падзеяй у жыцці сям'і, што нярэдка грошы на правядзенне збіралі некалькі гадоў, але праводзілі так, каб усё засталася задаволеныя.

Сёстры з дзецьмі, 1982 г.

На фатаграфіі – мая бабуля Марыя Браніславаўна з дачкой Наталляй, маёй мамай. Другая дарослая жанчына – Алена Браніславаўна, малодшая сястра Марыі. Яна з сынам Дзмітрыем.

Фатаграфія зробленая ў Шчучыне ў фотаатэлье (так зваліся ў той час установы, дзе аказваліся паслугі на фатаграфаванні і вырабе фота-

гі гістарычны конкурс для моладзі

ПА-ЗА КАДРАМ:

ад гісторыі сям'і да гісторыі супольнасці

здымкаў). У ім працаваў фатограф, які быў досыць вядомай асобай у раённым цэнтры. Кліентаў усаджвалі на фоне светлай шторы, фатограф паказваў, куды ўсім глядзець (крыху вышэй аб'ектыва), а затым, схаваўшыся пад накідку вялікай фотакамеры, рабіў здымак – угэты час была ўспышка. Затым, дзён праз 5 – 10, трэба было прыйсці ў фотаатэлье забраць гатовыя фатаграфіі. Як правіла, у камплекце іх было 6. Каляровыя ў той час рабілі рэдка, бо яны каштавалі значна даражэй.

Паход у фотаатэлье быў сапраўднай падзеяй, да якой рыхтаваліся загодзя, прадумвалі, як прыбрацца. Сёстры Марыя і Алена вырашылі сфатаграфаваліся са сваімі маленькімі дзецьмі. Яны спецыяльна прыехалі з вёскі Скрагі ў Шчучын, раённы цэнтр. І жанчыны, і іх дзеці апранутыя ў футры. Натуральныя футры былі вельмі дарагія і былі сапраўднай марай для жыхарак вёскі. Але і аплата са штучнага меху ў тых часах была паказчыкам дабрабыту сям'і. Таму досыць забяспечаная. У той час будучы ў верхняй вопратцы, хоць і фатаграфуюцца ў памяшканні. На галаве Марыі «шаліноўка» – так называлі модныя ў той час квяцістыя хусткі. (Дарчы, бабуля да гэтага часу носіць такія. Я часам бяру ў бабулі «шаліноўку» – яна вельмі добра спалучаецца з сучасным адзеннем і глядзіцца нават у камплекце з джынсамі.) На галаве Алены махеравая вязаная шапачка – такія, з часосам, былі вельмі модныя. На дзецях вязаныя шапачкі з узорамі – яркі аtryбуT будзiцкага адзення. Сёстры Марыя і Алена відавочна пазіруюць, хочучы выглядаць прыгожа і разумеюць урачыстасць моманту.

Фатаграфія перадае самае галоўнае: цеплыню сямейных стасункаў.

Таццяна БУБЕН

(Заканчэнне ў наступным нумары)

3-пад музейнага шкла

Таямнічы гаршчочак з барацінкамі

53 гады таму памёр беларускі археолаг, гісторык, філосаф, краязнаўца Язэп Стаброўскі. Выпускнік Палацкага кадэцкага корпуса, Маскоўскага Археалагічнага інстытута, Вышэйшых археалагічных курсаў пры Самарскім універсітэце.

У 1921 г. ён вярнуўся на радзіму ў Слонім і заняўся вывучэннем гісторыі краю і збіраннем рарытэтаў. Асабістая калекцыя ўтрымлівала экспанаты, вартыянайлепшых музеяў Еўропы. Яго каштоўнасці і сёння знаходзяцца ў Слонімскім краязнаўчым музеі. Адным з іх лічыцца скарб з 4230 медных манетаў, што быў знойдзены на Слонімшчыне ў 30-х гг. XX ст.

Дык што ж такое скарб?

Скарб – закапаная ў зямлі ці схаваная іншым спосабам грошы ці каштоўныя прадметы, уладальнік якіх невядомы і не можа быць знойдзены, ці ж страціў на іх права.

Скарбы, што складаюцца з манетаў, на думку гісторыкаў і нумізматаў, могуць служыць аб'ектыўным сховішчам дадзеных для вывучэння таго ці іншага перыяду. Калі напісаная гісторыя можа перапісвацца, факты – скажаша, то схаваныя грошы заўсёды інфарматыўна і бесстаронняя крыніца звестак. Толькі на першы погляд манетны скарб – кучка грошай. Аднак правядзены датаванне, і даведаецца, калі яны былі

схаваныя. А «капаючы» далей, можна даведацца, якія гістарычныя падзеі прымусілі чалавека схаваць манеты ад старонняга погляду.

У славянскіх народаў пры адсутнасці банкаў і ашчадных касаў грошы было прынята давацца выключна зямлі. Большасць мела пастаянныя тайнікі, куды адпраўляліся манеты ў сыты час.

Дык што ж такое барацінкі?

Барацінка (баратынчык) – назва медных солідаў (шылінгаў, шэлягаў) Рэчы Паспалітай, якія чаканілі ў 1659 – 1668 гг. на манетных дварах Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага (у г. Уяздове паблізу Варшавы, Кракаве, Берасці і Коўне).

Гэтыя маленькія манеткі просты люд назваў барацінкамі ў гонар італьянца з паходжання Лівія Бараціні, які і запусціў іх штампоўкі для аздараўлення фінансаў. Прыбыўшы ў Польшчу і атрымаўшы польскае шляхецтва, ён дасягнуў высокай пасады каралеўскага сакратара і стаў арандатарам найбуйнейшага кракаўскага манетнага двара.

Гэта крэдытная манета Рэчы Паспалітай, рэальны кошт якой складаў толькі прыкладна 15 % намінальнага. Яе выпуск быў абумоўлены цяжкім становішчам, у якое трапіла краіна ў гады вайны са Швецыяй і Маскоўскім княствам і настойлівай неабходнасцю расплаціцца з наёмнымі войскамі.

Соліды важылі прыкладна 1,35 г і мелі дыяметр 16 мм. На аверсе быў змешчаны партрэт караля і вялікага князя Яна Казіміра і ініцыялы (у залежнасці ад манетнага двара): TLB (Ціт Лівія Бараціні) або GFH

(Георг Фрыдрых Горн). Па малюнку на рэверсе адрозніваюць каронныя (польскія) і літоўскія барацінкі.

Адсутнасць належнага кантролю за чаканкай манет прывяло да значнага роскідку іх якасці. Часам фальшывыя соліды аказваліся лепшай якасці, чым сапраўдныя, так што рынак фактычна прызнаў іх раўнапраўным партнёрам дзяржаўнай манеты. Разам з фальшывымі быў выпушчаны больш за адзін мільярд манет! Гэта прывяло да поўнага разладу грашовага звароту Рэчы Паспалітай.

Манеты працягвалі знаходзіцца ў звароце аж да другой паловы XVIII ст. і былі афіцыйна выключаныя з звароту пад час грашовай рэформы Станіслава Аўгуста Панятоўскага 1766 г.

Соліды – самая частая знаходка любога скарбашукальніка на тэрыторыях былога ВКЛ (усё праз тое, што выпушчана іх было мільёны і падроблена не менш).

На слонімскай зямлі таксама быў знойдзены таямнічы гаршчочак са скарбам гэтых маленькіх манетак, які беражліва захоўваецца ў музеі і выклікае вялікую цікавасць у наведнікаў.

*Наталія РУДНЕВА,
галоўны захавальнік фондаў
Слонімскага раённага краязнаўчага музея*

Кніга пра вёску Рубель

Бібліятэкі Століншчыны атрымалі краязнаўчае выданне – гісторыка-краязнаўчы нарыс «Вёска Рубель на Століншчыне», напісаны яе ўраджэнцам, гісторыкам Аляксандрам Вабішчэвічам.

Аляксандр Мікалаевіч – доктар гістарычных навук, прафесар, загадчык кафедры гісторыі славянскіх народаў Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна. Нарадзіўся 30 кастрычніка 1965 года, закончыў гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, працаваў школьным настаўнікам, з 1992 года – у БрДУ. Даследуе гісторыю Заходняй Беларусі і Польшчы, беларуска-польскія стасункі, пытанні міжкультурнай камунікацыі. Ён аўтар навуковых і вучэбна-метадычных працаў, надрукаваных у Беларусі і за мяжой.

Матэрыял для кнігі аўтар збіраў з розных крыніцаў, раскіданых па ўсім свеце, – у бібліятэках

і архівах Беларусі, Расіі, Польшчы, з перыядычных выданняў Століншчыны, скарыстаў і ўспаміны старажылаў вёскі.

Не толькі мінулае вёскі Рубель, якая цяпер мае статус аграгарадка, асвятляецца ў кнізе, але і вёска Хотамель, што спрадвеку павязаныя сваёй гісторыяй. У кнізе захаваны храналагічныя прынцыпы, аўтар расказвае пра жыццё вёскі ў перыяды Вялікага Княства Літоўскага, Рэчы Паспалітай, Расійскай імперыі, савецкага часу і ў Рэспубліцы Беларусь. У нарысе таксама расказваецца пра рубельскія прозвішчы і мянушкі, якія і цяпер сустракаюцца паўсюдна, пра рубельскую гаворку, адметную і арыгінальную. Падрабязна выкладзеныя звесткі па анамастыцы, тапаніміцы, помніках археалогіі.

Асобныя раздзелы кнігі прысвечаны Рубельскай і Хотамельскай школам, прыкладаюцца спісы дырэктараў школ розных

гадоў, педагогічнага калектыву з 1945 года да цяперашняга часу, выпускнікоў-медалістаў.

Рэлігійнаму жыццю вёскі прысвечаны цэлы раздзел кнігі, можа, таму, што праваслаўныя традыцыі ў вёсцы на высокім узроўні. Агульнавядома, што з Рубля вельмі шмат юнакоў паступае ў духоўныя навучальныя ўстановы, і праваслаўныя святары-рубельцы служаць па ўсёй Беларусі, у Расіі, Украіне і іншых краінах блізкага і далёкага замежжа.

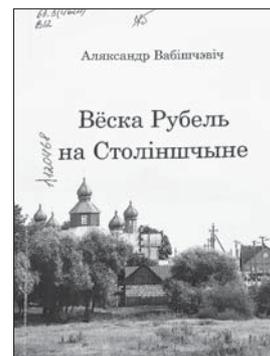
Жыхарам Рубля і тым, хто нарадзіўся і рос тут, вельмі цікава будзе сустрэць на старонках выдання родныя і знаёмыя прозвішчы, назвы вуліцаў, учорышчэў і інш. Кніга многіх вяртае ў дзіцінства, знаёміць з дагэтуль невядомымі ці малавядомымі фактамі, падзеямі.

Каштоўнае і тое, што ў кнізе прадстаўлены радавод аўтара, дзе цесна перапляліся некалькі рубельскіх родаў – Вабішчэвічы,

Пашкевічы, Машлякевічы і Шпакоўскія.

Выданне суправаджаецца фотаздымкамі мясцінаў Рубля, гістарычнымі і побытавымі фотаздымкамі з жыцця яго жыхароў, сямейнымі здымкамі аўтара.

Краязнаўчая кніга А. Вабішчэвіча паслужыць вялікай каштоўнасцю ў напісанні рознага роду творчых і краязнаўчых працаў, будзе выдатным падарункам для родных. Адчуваецца, што кніга напісаная з вялікай любоўю да жыхароў Рубля і, як сцвярджае сам аўтар, – «гэта даніна павагі маім продкам і маім землякам». Менавіта такой думкай была прасякнутая і сустрэча з аўтарам з нагоды выхаду кнігі ў Рубельскай сельскай бібліятэцы. Аляксандр Мікалаевіч пасля сустрэчы з аднавяскоўцамі ў Доме культуры наведваў бібліятэку, дзе збіраюцца і іншыя краязнаўчыя працы земляка. Дарэчы, навуковец заўсёды дасылае свае артыкулы ў Столінскую цэнтральную бібліятэку, і яны маюць вялікую краязнаўчую каштоўнасць.

Кніга «Вёска Рубель на Століншчыне» выйшла накладам 200 асобнікаў, і Столінская бібліятэчная сістэма набыла 10. З даследаваннем можна пазнаёміцца ў Столінскай цэнтральнай бібліятэцы, Давыд-Гарадоцкай гарадской бібліятэцы, Рэчыцкай гарпасялковай бібліятэцы, а таксама ў Веляміцкай, Манькавіцкай, Альпенскай, Альшанскай, Рамельскай, Рубельскай, Церабліцкай сельскіх бібліятэках.

*Надзея СТАХАВЕЦ,
загадчык аддзела маркетынгу
Столінскай раённай
бібліятэчнай сістэмы*

ЖНІВЕНЬ

Парасячая справа

Гумарэска

26 – Дзянісаў Павел Ферапонтавіч (1911 – 2000), трубач, заслужаны артыст Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

27 – Лада-Заблоцкі (Заблоцкі-Лада) Тадэвуш Гіляравіч (1811, Сенненскі р-н – 1847), паэт, перакладчык – 210 гадоў з дня нараджэння.

27 – Ламановіч Ніна Іосіфаўна (1951, Асіповіцкі р-н), харавы дырыжор, педагог, народная артыстка Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь (1998), Дзяржаўнай прэміі Беларусі (2016) – 70 гадоў з дня нараджэння.

27 – Падгайскі Анатоль Сяргеевіч (1946, Нясвіжскі р-н – 1982), спявак, заслужаны артыст Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

27 – Палачанін Фёдар Антонавіч (1951, Докшыцкі р-н), драматург, лаўрэат літаратурнай прэміі імя У. Караткевіча (2008), прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (2015) – 70 гадоў з дня нараджэння.

28 – Бураўкін Генадзь Мікалаевіч (1936, Расонскі р-н – 2014), паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Янкі Купалы (1980), Ленінскага камсамола Беларусі (1972), узнагароджаны ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга і Дружбы народаў, медалём «За доблесную працу», ганаровымі граматамі Вярхоўнага Савета БССР, Вярхоўнага Савета УССР, Вярхоўнага Савета Літоўскай ССР – 85 гадоў з дня нараджэння.

28 – Лойка Георгій Валянцінавіч (1946), жывапісец, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

29 – Улашчанка Леанід Аляксандравіч (1941), акцёр, заслужаны артыст Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

30 – Хоцімскі гісторыка-краязнаўчы музей (1996) – 25 гадоў з часу заснавання (адкрыты 26 верасня 1998 г.).

31 – Браварская Зінаіда Іванаўна (1916 – 2005), актрыса, народная артыстка Беларусі – 105 гадоў з дня нараджэння.

Глухая ноч. Нідзе ні агенчыка. Спіць вёска. «Самы раз», – падумаў Нупрэі і, калі яшчэ раз абышоў фермаўскія будынкi, накіраваўся да дому. Уззяў пад павецію торбу і зайшоў у хляўчук. У цемры абмацаў невялічкага, можа, з пуд, парсючка. Той спаў і гвалту асаблівага не нарабіў, калі апынуўся ў торбе. Нупрэі закінуў ношу за плечы і рушыў да фермы.

Там ён апаражніў торбу – выпусціў парсючка. Потым выбраў падсвінка пудоў на пяць і пагнаў у свой двор. Балазе хата стаяла непадалёк фермы. Загнаў жывёліну ў большы хляўчук і як ні ў чым ні бывала пайшоў на варту.

Ранкам вярнуўся ў гуморы, на здзіўленне жонкі нават пажартаваў і заваліўся спаць. Толькі ўвайшоў у смак – залямантавала жонка:

– Нупрэі, каб цябе трасца ўзяла, дзе ж наш парсючок дзеўся?!

Нупрэі ледзь быў не раззлаваўся, што не дала яму

паспаць, але ўспомніў, які сюрпрыз падрыхтаваў ёй, і толькі засмяяўся.

– Чаго ты смяешся, ёлуну, – усхадзілася жонка. – Пусты хлеў, а яму – жартачкі!

А Нупрэя яшчэ большы смех ахапіў: уявіў, як здзівіцца жонка, калі замест свайго нягеглага парсючка убачыць кругляка-пад-

свінка. Мужчына выйшаў на двор, адчыніў варотцы хляўчука і... рот разявіў ад нечаканасці. Хляўчук быў пусты.

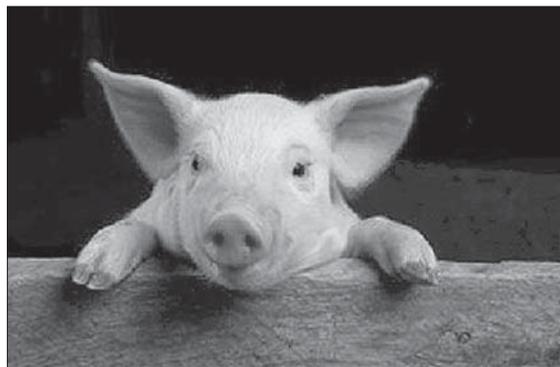
– А дзе ж ён? – разгублена звярнуўся Нупрэі да жонкі.

– Хто? – не адрознаваў зразу мела тая.

– Ды падсвінак...

– Быў тут нейкі. Я падумала, можа, чый суседскі залез, ды выгнала. А ён як выскачыў, ды адрознаваў на калгасную ферму паджгаў...

Міхась СІВА

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 30

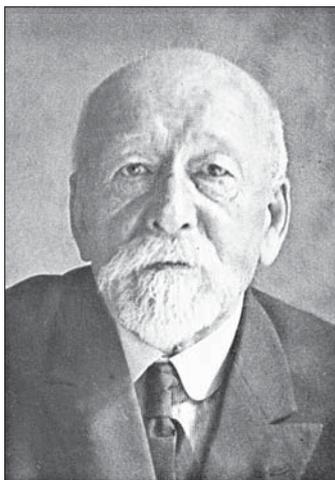
Уздоўж: 1. Разнасол. 4. Ласаўка. 8. Камы. 9. Хата. 11. Сардэнька. 12. Імжа. 14. Спас. 16. Ява. 17. Тры. 20. Альт. 21. Рыба. 26. Прачыстая. 28. Хлеб. 29. Кіеў. 30. Каханне. 31. Перавага.

Упоперак: 1. Рукавіцы. 2. Зіма. 3. Сінап. 5. Сотка. 6. Квас. 7. Арэх. 10. Апіска. 13. Жнівень. 15. Пакровы. 18. Прарэх. 19. Кладоўка. 22. Аркан. 23. Жыта. 24. Дакор. 25. Лета. 27. Піва.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПЯТКЕВІЧ (Pietkiewicz) Чэслаў (20.07.1856, в. Бабчын Хойніцкага раёна – 10.10.1936) – беларускі і польскі этнограф, фалькларыст. Атрымаў хатнюю адукацыю. Працаваў на Палесі, Кіеўшчыне, Смаленшчыне, у Лодзі. З 1923 г. у Варшаве, супрацоўнічаў у аддзеле этналогіі Інстытута антрапалагічных і этналагічных навук Варшаўскага навуковага таварыства. З 1928 г. – у этнаграфічнай камісіі Акадэміі ведаў (Кракаў). Даследаваў матэрыяльную і духоўную культуру насельніцтва Палесся, асабліва беларусаў, іх заняткі, павер'і. Друкаваўся з 1925 г. У часопісе «Ziemia» («Зямля») змясціў артыкулы і нарысы: «Дарогі на Рэчыцкім Палессі ў другой палове XIX стагоддзя» (1926), «Хойнікі» і «Палессе ў канцы XIX стагоддзя: Пажары сасновых лясоў і балот» (1927), «Душа і смерць у вераваннях бела-

Чэслаў Пяткевіч

русаў» (1930), «Вялікдзень на Беларусі» (1932); у часопісе «Pamiętnik Warszawski» («Варшаўскі дзённік») – «Мёртвыя ў вераваннях беларусаў» (1931); у часопісе «Wiadomości Ludoznawcze» («Этнаграфічныя звесткі») – «Земляробчыя боствы ў вераваннях беларусаў» (1933). Першая грунтоўная манаграфія

Ч. Пяткевіча – «Рэчыцкае Палессе: Этнаграфічныя матэрыялы. Ч. 1. Матэрыяльная культура» (Кракаў, 1928); яе працяг – «Духовная культура Рэчыцкага Палесся: Этнаграфічныя матэрыялы» (Варшава, 1938). Рукапіс 3-й часткі збораў Пяткевіча пра Рэчыцкае Палессе, у якой асвятляліся пытанні грамадскай культуры, страчаны ў час Другой сусветнай вайны. У 2004 г. праца выйшла ў Мінску ў перакладзе на беларускую мову (уклад., прадм. У. Васілевіча, пер. з польскай Л. Салавей і У. Васілевіча; «Беларускі кнігазбор»). Падрыхтаваў да друку і дапоўніў уласнымі матэрыяламі і каментарамі 4 т. «Люды беларускага» М. Федароўскага (Варшава, 1935).

Для працаў Ч. Пяткевіча характэрная вычарпальная інфарматыўнасць у галіне народнага побыту і культуры Палесся, дасканалае адчуванне народнай мовы. Свае публікацыі ілюстравалі ўласнымі малюнкамі. Скіраваў на вывучэнне Палесся Казіміра Машынскага, дапамагаў у выданні яго кнігі «Усходняе Палессе: Этнаграфічныя матэрыялы...» (1928), узабагаціў яе сваімі этнаграфічнымі і фалькларнымі матэрыяламі.

